

Del 2: Sangen i messen - kort historikk

Lyden

Menneskets lyduttrykk starter med fødselsskriket, og ender med det siste sukk. Babyens ukontrollert «lalling» er en urlyd som kultiveres til sang og tale. Risting med rangle er den første «instrumentlyd». Mennesket har alt dette å spille på når det uttrykker seg. Ikke minst i religiøs sammenheng tas alle språkmidler i bruk. «Sterke bevegelser synger», er det sagt. (Når jeg i fortsettelsen bruker «sang», kan det også innbefatte «musikk»).

Gammeltestamentlig tid

I urhistorien leser vi om tre stamfedre, en for jordbruk, en for industri og en for sang, Jubal. Jødene utviklet et rikt kultisk liv der sangen var sentral. I liturgiske festtog var det ordnede opplegg for musikkutøvelsen: «Sangere går foran, bak går de som spiller harpe, i midten unge jenter som slår på tromme» (Ps. 68,26). Salmenes bok er et uttrykk for sangens grunnleggende plass i liturgien. Når templet er bygget, blir dette enda større anlagt (1. Krøn. 15-16). Sangen utøves ikke bare estetisk, den er en åndelig tjeneste. Men vi vet lite om hvordan den lød.

(Kong David)

Synagogen ble det andre liturgiske rommet, kanskje allerede fra jødenes eksil til Babylon (586 f. Kr.). Utøvde man sang der?

טעמי המקרא—לפי מנהג הקריאה של האשכנזים
זרקא סגולה מנח מנח רביעי מהפך פשטא זקה קטן
זקה גדול מרכא טפחא אַתְּנַחַתָּא פִּזְר תְּלִישָׁא־קִטְנָה
תְּלִישָׁה־גְדוּלָה קְדָמָא וְאַזְלָא אַזְלָא־גְרֵשׁ־גְרֵשׁ־ם
דְּרַגָּא תְּבִיר יְתִיב פְּסִיק | מְתַג סוּף־פְּסוּק שְׁלֵשְׁלֵת
קְרָנֵי־פָּרָה מְרַכָּא־כְּפוּלָה יְרַחֲבֵן־יְוֹמוֹ

(Jødisk recitasjonsnotasjon. Kilde: Wikipedia)

Nytestamentlig tid og deretter

Jesus vokste opp med både tempel og synagoge. Evangeliene gjengir ikke ord om sang fra hans munn, (se dog Mt 11,17 - Lk 7,32). Men han og disiplene «sang lovsangen» (Mt

26,30). Det kan ha vært Ps 113-118. Dersom salmene ble sunget *responsorialt* (se nedenfor), kan det ikke utelukkes at Jesus var forsanger. Noen mener at det ikke ble sunget i synagogen i eldre tid, men at tekstene ble lest på en messende måte. Men i de første kristne menigheter finner vi tydelige vitnesbyrd om sang, og alt tyder på at dette er overtatt fra synagogegudstjenesten. (1. Kor 14,26 – Kol 3,16). Sangene kan ha blitt ledsaget av strengeinstrumenter. Det ble sunget fra Salmenes bok og trolig fra både GT-lige og NT-lige sanger (*cantica*). I NT finnes det også hymneliknende tekster som kan ha blitt sunget. På 300-tallet fikk man nydiktete hymner, ofte først laget av vranglærere som ønsket å spre sin lære. Formen skapte dermed mye strid. Ettersom kristendommen spredte seg, kom det etter hvert impulser fra gresk og latinsk sangpraksis. Denne utviklingen vet vi lite om. Det mangler kilder. Sangen ble overført muntlig.

Den opprinnelige syngemåten av Psalteret var *responsorial*, versene synges av solist, og alle deltar i et omkved. På 300-tallet, i Antiokia, begynte man å la to kor syng versene i veksling, kalt *antifonal*. Praksisen spredte seg til vesten på 400-tallet.

Gregor den store (pave 590-604)

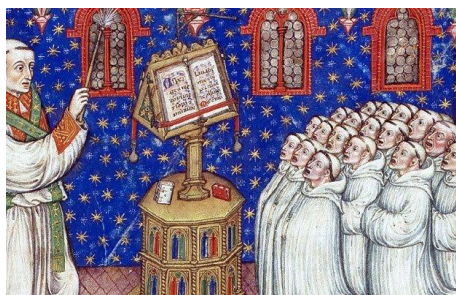
Uttrykket «gregoriansk sang» stammer fra ham, ikke fordi han skapte sang, men fordi han regulerte sangen og det liturgiske livet i den stadig voksende kirken. Mange musikalske tradisjoner fantes. Gregor ville samordne. Blant flere sentra skulle Rom bli det ledende, liturgisk og musikalsk. Gregor videreførte en sangskole som fantes fra 400-tallet. Flere slike skoler var knyttet til forskjellige klostre.

(Middelaldermanuskript)

Flerstemmigheten

Mens man i de første århundrene sang enstemmig, begynte man på 800-tallet med flerstemmighet i form av parallellsang. Etter hvert ble det en rivende utvikling, særlig fra 1300 og utover. Bare trenede sangere kunne delta, og menigheten sang bare i enkelte omkved. Kirkeledelsen var ofte bekymret for den tiltagende flerstemmighet, og mente den kunne forstyrre for tekstene. Tridentinerkonsiliet fastsatte i 1562 normer for flerstemmigheten, der komponisten Palestrina ble fremholdt som ideal. Men lekfolket ble passive tilhørere til en stadig mer innviklet sang.

(Spansk praktverk fra 1500-tallet)

Reformasjonen

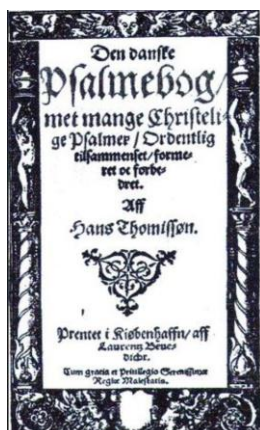
Utviklingen snudde på 1500-tallet. Calvin startet gjendiktning av hele psalteret, som var på prosa, til salmer med vers på rim (poesi), og med enkle, rytmiske melodier. Så kunne vanlige folk igjen være med å synge de bibelske salmene. Luther ble begeistret og bidro f.eks. med Ps 46 til «Vår Gud han er så fast».

(Luthers manuskript: Vår Gud han er så fast en borg)

Luther utarbeidet også en liturgi på tysk, Deutsche Messe (tysk messe). Her ble de 5 ordinære ledd i messen, som før ble sunget på gregoriansk prosa, gjendiktet til poesi.

(Kyrie, Gloria, Credo, Sanctus, Agnus Dei). Derav navnet «salmemessen». Trykkekunsten gjorde det mulig å spre de nye salmene på flyveblader. Og salmebøker ble trykket. Den første i Danmark/Norge er Thomissøns fra 1569.

Ortodoksi, pietisme, opplysningstid, romantikk, nyere tid

Hver av disse epokene har innenfor dansk/norsk lutherdom hatt sine liturgiske reformer, profilerte salmediktere og nye salmebøker. I Norge har tendensen fra slutten av 1800-tallet gått i retning av tilbakevending til prosamessen, i stadig nye reformer. Sanglig sett har det kommet inn nytt stoff fra den anglikanske kirke, nordisk vekkelsestradisjonen og den tredje verden.

Den romersk-katolske kirke etter reformasjonen

Kirken samlet seg til en motreformasjon med et konsil i Trient (1545-1563). Et nytt Missale ble utarbeidet. Det fikk ikke særlig betydning for sangen. Det 2. Vatikankonsil (1962-65) førte til åpning for liturgi og sang på folkespråkene.

I Norge utga romerkirken en egen salmebok, «Lov Herren», i år 2000. Her er store deler av den luthersk hymne-arv tatt inn. Den nordisk-katolske kirke bruker både denne og Den norske kirkes salmebok.

Guttorm O Ihlebæk